

Тімофєєнко Л.П.

УДК 336.761

ПОРЯДОК ПРОДАЖУ ДЕРЖАВНИХ ПАКЕТІВ АКЦІЙ НА ФОНДОВІЙ БІРЖІ

Актуальність дослідження. Відчуження державних прав власності в Україні хоча й уповільнилося й немає широкого наголосу як в попередні роки, все ж цей процес продовжується і розвивається. Законодавство України визначає способи приватизації залежно від об'єкту приватизації і виділяє наступні способи відчуження державного майна до приватного власника: продаж об'єктів приватизації на аукціоні, за конкурсом; продаж на конкурсній основі; викуп майна державного підприємства згідно з альтернативним планом приватизації; неконкурентний спосіб продажу майна державних підприємств застосовуються щодо об'єктів, не проданих на аукціоні, за конкурсом. Так ст. 16 Закону України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 року N 2163-ХІІ визначається, що продаж об'єктів приватизації на аукціоні, за конкурсом та на фондових біржах здійснюється у порядку, що затверджується Фондом державного майна України (далі - ФДМУ), Антимонопольним комітетом України (далі - АМКУ), Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі - ДКЦПФР). Такий наказ за номером N 2141/297/9 було прийнято ФДМУ, АМКУ та ДКЦПФР 16.11.98 р., згідно з яким, визначається порядок продажу на фондових біржах пакетів акцій відкритих акціонерних товариств, що належать державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням реструктуризації державної власності займалися такі вітчизняні вчені як Ю.Алданов, О.Г. Бакланова, О.Г. Гальчинський, В.Карцев, М.Хохлов, вивчали процес розбудови державної власності та здійснення ринкових перетворень в економіці України - О.Пасхавер, О.Рябченко, Л.Верховодова, та інші, з іноземних вчених питання реалізації приватизації, вивчення моделей та методів приватизації розглядали Е. Савас, Д. Донадсон, механізм фінансування приватизаційного процесу досліджував Майкл Л. Ангер та інші.

Метою статті є розгляд одного зі способів приватизації, а саме порядку продажу державних пакетів акцій у процесі приватизації на фондових біржах України з визначенням етапів та суб'єктів цього способу приватизації.

Сучасним пріоритетним напрямком приватизації для держави є збалансування державного пакету корпоративних прав шляхом продажу пакетів акцій ВАТ менше за 25% + 1 акція, котрі в основному відчужуються на фондових біржах України.

При продажі пакетів акцій відкритого акціонерного товариства у процесі приватизації на фондовій біржі можна виділити три етапи. Перший етап – підготовчий, на другому етапі безпосередньо відбуваються біржові торги, третій етап – це розрахунки та передача прав власності на придбаний пакет акцій. Таким чином, подальший розгляд порядку продажу пакетів акцій, що належать державі на фондовій біржі, буде розглянуто у розрізі вказаних етапів.

Загальна схема учасників біржових торгів з продажу пакетів акцій в процесі приватизації, в залежності від етапів представлена на рис. 1.

Етап перший – Підготовчий. Рішення про продаж пакетів акцій які належать державі приймає орган приватизації, який є продавцем. Продавцем може бути Фонд державного майна України, Регіональні відділення Фонду держмайна в областях України та Автономній республіці Крим.

Покупцями, які приймають участь у біржових торгах є брокерські контори, торговці цінними паперами, фінансові посередники, інші юридичні та фізичні особи.

Продаж пакетів акцій у процесі приватизації здійснюється на біржах України, які уклали з продавцем угоду про спільну діяльність. Цією угодою передбачено безоплатну передачу біржею продавцю одного торгового (брокерського) місця. Продавець назначає свого представника, який діє на підставі довіреності від імені продавця і має кваліфікаційне посвідчення фахівця з торгівлі цінними паперами.

В Україні діє десять бірж і Фонд держмайна України має угоди про спільну діяльність з сьома біржами: Донецькою фондовою біржею (ДФБ), Київською міжнародною фондовою біржею КМФБ), ПФТС, Українською міжбанківською валютною біржею (УМВБ), Українською фондовою біржею (УФБ), Придніпровською фондовою біржею (ПФБ) та Київською фондовою біржею (КФБ).

Торги в електронній системі проводяться за правилами та технологією біржі. В угоді про спільну діяльність продавця та біржі передбачається забезпечення доступу до електронної системи на правах брокерської контори, тобто надання робочого місця у торговому залі, підключення до інформаційної системи тощо.

Продавець, в особі ФДМУ готує пакети акцій відкритих акціонерних товариств до продажу, при цьому складає і затверджує інформаційне повідомлення про продаж, готує та передає продавцеві план розміщення акцій, копію балансу підприємства та фінансової звітності (за попередній рік та за останній період), копію свідоцтва про реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності. Якщо пакет акцій відкритого акціонерного товариства у процесі приватизації більше 25 % + 1 акція, а об'єм реалізації або вартість активів за останній рік перевищує 1 млн. євро (за курсом НБУ), то подаються додаткові інформаційні документи до АМКУ для отримання дозволу на придбання пакета акцій.

ПОРЯДОК ПРОДАЖУ ДЕРЖАВНИХ ПАКЕТІВ АКЦІЙ НА ФОНДОВІЙ БІРЖІ

	1 етап ПІДГОТОВЧИЙ	2 етап ТОРГИ	3 етап РОЗРАХУНКОВИЙ
Біржа	1. Угода про спільну діяльність. 2. Подача інформації в СМІ 3. Готує перелік поданих замовлень на придбання акцій	1. Проводить відкриті торги «з голосу» або в електронній системі біржі 2. Укладає з покупцем-переможцем контракт на купівлю-продаж цінних паперів.	1. Передає продавцю протокол біржових торгів. 2. Затверджений продавцем протокол біржових торгів передає до ДКЦПФР 3. Підтверджує факт сплати вартості придбаного пакету акцій 4. Перераховує отримані кошти на рахунок продавця 5. В разі порушення терміну сплати та подання документів покупцем надсилає скаргу до ДКЦПФР
ФДМУ	1. Рішення про продаж пакету акцій 2. Угода про спільну діяльність. 3. Призначення представника – фахівця з торгівлі ц.п. 4. Подача документів до АМКУ для отримання дозволу на продаж пакету акцій (25%+1 акція) 5. Подача інформації в СМІ 6. Подає замовлення на продаж пакету акцій		1. Затверджує протокол біржових торгів. 2. Готує розпорядження про внесення змін у реєстр акціонерів (в разі отримання коштів від покупця) 3. Переводить акції в реєстрі акціонерів з особового рахунку органу приватизації на особовий рахунок власника
АМКУ	Розглядає документи подані ФДМУ, та видає дозвіл на придбання пакету акцій (25% + 1 акція)		1. Видас покупцю-переможцю копію схвального рішення про надання згоди на придбання акцій, або довідку про розгляд заяви покупця про надання такої згоди
Покупці	1. юр. особи подають інформацію про розмір та відсотковий розподіл державної частки у СФ підприємства ; фіз. особи - декларацію про доходи. якщо початкова вартість запропонованого до продажу на торгах пакету акцій перевищує 50 н.м.д.г. 2. Подають замовлення і вносять гарантований внесок.	1. Укладає з біржею контракт на купівлю-продаж цінних паперів	1. Сплачують на розрахунковий рахунок біржі (протягом п'яти робочих днів з дати проведення торгів) вартість придбаного пакету акцій, біржовий збір, ПДВ на суму біржового збору
ДКЦПФР			1. Приймає затверджений біржею та продавцем протокол біржових торгів 2. Приймає від біржі скарги про порушення порядку та терміну сплати вартості пакета акцій професійними учасниками біржової торгівлі

Рис. 1. Загальна схема участі суб'єктів купівлі-продажу на фондовій біржі державних пакетів акцій відкритих акціонерних товариств за етапами

Покупці (клієнти) юридичні особи подають інформацію про розмір та відсотковий розподіл державної частки у статутному фонді підприємства.

Покупці фізичні особи подають декларацію про доходи. якщо початкова вартість запропонованого до продажу на торгах пакету акцій перевищує 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (850 тис. грн.).

Для участі у торгах на біржі покупці подають до 13.00 дня, що передує початку торгів замовлення і вносять гарантований внесок до 15.00 дня, що передує початку торгів, який розраховується наступним чином:

- якщо початкова ціна пакету акцій відкритого акціонерного товариства менше або дорівнює 100 тис. грн., то гарантований внесок дорівнює початковій ціні пакету акцій (ЦП поч $\leq$ 100 тис., то $V_{гар} = ЦП_{поч}$);
- якщо початкова ціна пакету більш ніж 100 тис. грн., то гарантований внесок буде розраховано за формулою:

$$V_{гар} = 100 \text{ тис.} + 0,2 * (ЦП_{поч} - 100 \text{ тис.})$$

- при цьому початкова ціна пакету розраховується по формулі:

$$ЦП_{поч} = Цп * Накц.$$

За 30 календарних днів у СМІ подається інформація про місце, строк проведення торгів по окремому відкритому акціонерному товаристві. За три дні до продажу продавець подає замовлення на продаж пакету акцій відкритого акціонерного товариства у процесі приватизації, в якому зазначається кількість акцій, розмір та кількість лотів, номінальна та початкова ціна однієї акції. Заявки подаються на кожен біржовий день будуть проводитися торги.

Якщо пакет акцій повністю не продано на перших торгах, залишок акцій виставляється на наступних торгах без обов'язкового опублікування інформації про місце і дату проведення. Але якщо ж змінюється

розмір пакету акцій, то інформація публікується за 30 календарних днів, про інші зміни інформація публікується за 5 днів до початку торгів.

Початкова ціна пакету акцій визначається продавцем наступним чином:

1. Для ВАТ, статутний фонд яких визначено з урахуванням індексації вартості основних засобів – початкова ціна акції на перших торгах буде дорівнювати номінальній ціні акції;

2. Для ВАТ, статутний фонд яких визначено без урахування індексації вартості основних засобів – початкова ціна акції розраховується з урахуванням індексації і розраховується за формулою:

$$Цп = K * Vн,$$

де K – коефіцієнт індексації номінальної вартості акції, визначений як відношення розміру статутного фонду, сформованого з урахування суми індексації вартості основних засобів, що є власністю відкритого акціонерного товариства, до розміру статутного фонду, визначеного без урахування індексації;

$Vн$ – номінальна вартість однієї акції.

Визначення коефіцієнта (K) проводиться на підставі наступних документів:

- акта оцінки цілісного майнового комплексу;
- балансу ВАТ за період в якому відображені результати індексації основних засобів;
- розшифрування довідки про суму індексації основних засобів;
- довідки «Вихідні дані для розрахунку початкової ціни пакета акцій»

3. Для ВАТ, акції яких пройшли лістинг та котирування на біржі і суми угод за 6 місяців до дати замовлення на продаж на перших торгах, не менше за 10% номінальної вартості пакета, то початкова ціна акції може бути відкоригована у бік збільшення.

Для цього визначають середньозважену вартість однієї акції за результатами угод (за 6 міс.) і якщо середньозважена вартість більша за початкову ціну, визначену відповідно до вищезгаданого розрахунку, то остаточною початковою ціною акції буде дорівнювати середньозваженій вартості однієї акції.

4. Для ВАТ класифікаційної групи «Г» де пакет акцій, що належить державі менше 25% + 1 акція і на які в процесі продажу попиту не виявилось, мінімальний рівень ціни акції встановлюється на рівні номінальної вартості акції, в іншому випадку зниження ціни акції нижче початкової вартості можливо не більш ніж на 75 %.

5. Щодо всіх інших ВАТ: якщо сумарна вартість пакету акцій за початковою ціною не перевищує 10 тис. неоподаткованих мінімумів доходів громадян, то допускається зниження ціни однієї акції до рівня який не може бути меншим за мінімальну вартість однієї акції.

На чергових торгах початкова ціна акції повинна бути на рівні зафіксованої найвищої ціни продажу акції на попередніх торгах. Якщо на попередніх торгах замовлення на придбання акцій не надходили, продавець може прийняти рішення про зниження ціни акції але не більше як на 30% попередньої ціни. Мінімальна ціна на наступних торгах, у разі зниження ціни під час продажу, встановлюється з урахуванням наступних обмежень:

- щодо ВАТ, статутний фонд яких визначено з урахуванням індексації основних засобів, продаж акцій за цінами нижче їх номінальної вартості не проводиться;
- для ВАТ групи «Г» зниження ціни акції нижче їх початкової ціни, встановленої на перших торгах, можливо не більше ніж на 30%, але не нижче їх номінальної вартості.

Початкова ціна акцій може бути знижена, але не більш як на 10 % початкової ціни, якщо бажаючих придбати пакет акцій в ході торгів на біржі не виявилось.

Далі на підставі замовлень біржа готує біржовий бюлетень, кожний рядок в якому називається «позицією». Прийняті від продавця замовлення на продаж не підлягають змінам і відкликанню.

Покупці подають на біржу два примірники замовлення на придбання акцій та інші необхідні документи. Якщо в поданому замовленні будуть заповнені не всі графи воно вважається не дійсним. Після реєстрації замовлення на біржі один примірник повертається до покупця.

Після припинення прийняття замовлень на придбання акцій біржа готує перелік поданих замовлень, котрий завіряється підписами біржі та представника продавця і разом з замовленням на придбання акцій і іншими документами зберігаються у недоступному для сторонніх осіб місці.

Етап другий – Торги. Після проведення усіх попередніх приготувань для продажу пакету акцій у процесі приватизації на біржі, торги можуть проводитись у вигляді відкритих торгів «з голосу» або в електронній системі біржі. Форма торгів визначається продавцем за погодженням біржі і вказується в замовленні на продаж акцій.

При відкритих торгах «з голосу» кожен покупець проходить реєстрацію і отримує картку з реєстраційним номером, і бере участь у торгах тільки тієї позиції за якої він подав замовлення та сплатив гарантований внесок.

Відкриті торги проводяться ліцетатором, який оголошує ціну початкову пакету акцій, покупець піднімає свою реєстраційну картку і запропонує свою ціну, яка має бути кратною кроку торгів. Крок ціни не може бути меншим 10 % попередньої ціни однієї акції, але у разі потреби крок ціни може бути змінено за згодою представника покупця. Торги проводяться на підвищення ціни тоді, коли на пакет акцій відкритого акціонерного товариства є попит і більше одного покупця бажають придбати пакет акцій.

У разі різкого підвищення ціни в ході торгів представник покупця тимчасово припиняє своїм рішенням торги за данною позицією і продаж пакету акцій переносить на інші торги. І на наступних торгах початкова ціна акцій визначається продавцем на рівні найвищої ціни, оголошеної ліцетатором на попередніх торгах.

У разі різкого зниження ціни торги також зупиняються і початкова ціна акцій визначається продавцем на рівні не нижчому за зафіксовану найвищу ціну купівлі на попередніх торгах.

Переможцем торгів визначається покупець, який запропонував найвищу ціну акцій.

Етап третій – Розрахунки та передача прав власності. Покупець-переможець укладає з біржею контракт на купівлю-продаж цінних паперів у трьох примірниках (чотирьох – при укладанні контракту на філії біржі) які підписують продавець, покупець та реєстраційна палата біржі.

Якщо пакет акцій купувала брокерська контора за договором комісії від свого імені та за рахунок коштів клієнта вона подає, протягом п'яти робочих днів з дня проведення торгів продавцю наступні документи: копію свого договору з клієнтом про брокерське обслуговування; заяву на оформлення прав власності; довідку про розмір державної частки у статутному фонді клієнта; анкету зареєстрованої особи; відомості про зберігача, якщо придбаний пакет акцій має без документарну форму.

Покупець який придбав пакет акцій без участі брокерської контори подає тільки заяву про оформлення прав власності. Покупець - фізична особа, до заяви додає декларацію про доходи, якщо початкова ціна акцій перевищує 50 тис. н.м.д.г. До пакету документів додається копія схвального рішення АМКУ про надання згоди на придбання акцій, або довідка про розгляд заяви покупця про надання дозволу на придбання конкретного пакету акцій.

Біржа наступного дня після проведення біржових торгів готує та подає до продавця протокол біржових торгів з продажу пакету акцій відкритого акціонерного товариства у процесі приватизації, який продавець обов'язково затверджує, після цього біржа передає його до ДКЦПФР.

Протягом п'яти робочих днів з дати проведення торгів покупець-переможець сплачує на розрахунковий рахунок біржі вартість придбаного пакету акцій, біржовий збір (1 % суми зазначеної у контракті), ПДВ на суму біржового збору, розрахунки проводяться з урахуванням гарантійного внеску. Якщо гарантійного внеску достатньо для сплати всіх обов'язкових платежів, то розрахунки з біржею проводяться за рахунок цих коштів, а залишок повертається покупцеві протягом двох робочих днів з дня проведення торгів. Факт сплати вартості придбаного пакету акцій підтверджується Реєстром сплачених біржових контрактів на купівлю-продаж цінних паперів і завіряється підписами керівника, головного бухгалтера та печаткою біржі.

Покупці котрі стали переможцями торгів, але порушили порядок та термін подання пакету документів до наступних торгів на не допускаються поки не виправлять ці порушення, також за ініціативою біржі або продавця контракт з такими покупцями може бути розірвано, а якщо ці порушення скоїли професійні учасники біржової торгівлі до ДКЦПФР може бути подано скаргу з проханням щодо порушення справи про правопорушення на ринку цінних паперів. Порушення терміну оплати контракту покупцем є підставою для розірвання угоди, в цьому разі він повинен сплатити неустойку у розмірі передбаченому контрактом, біржовий збір та ПДВ в десятиденний термін з дати виходу наказу продавця про розірвання контракту і до повного погашення обов'язкових виплат він не допускається до біржових торгів.

При повному виконанні фінансових зобов'язань покупцем, біржа в трьохденний термін перераховує суму вартості акцій і гарантований внесок, на рахунок продавця, при затримці перерахування коштів біржа сплачує пеню у визначеному угодою про спільну діяльність розміру. Після отримання комплексу документів, які підтверджують надходження коштів та біржової угоди продавець у тижневий термін повинен підготувати розпорядження про внесення змін у реєстр акціонерів. Таке розпорядження може знаходитися у продавця протягом 20 робочих днів, і якщо покупець протягом цього терміну не звернувся за ним, то воно разом з анкетою зареєстрованої особи направляється на адресу відкритого акціонерного товариства. Це розпорядження та анкета є підставою для переведення акцій в реєстрі власників цінних паперів з особового рахунок органу приватизації на особовий рахунок власника.

Висновок. В статті розглянуто процес відчуження державних пакетів акцій від прийняття рішення про продаж органом приватизації до фіксації, у реєстрі акціонерів, нового власника пакету акцій відкритого акціонерного товариства. В подальшому планується розглянути інші способи приватизації державної власності.

Джерела та література:

1. Про затвердження Положення про порядок продажу на фондових біржах пакетів акцій відкритих акціонерних товариств, що належать державі : Наказ Фонду державного майна України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України від 16.11.98 N 2141/297/9 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 51. – Ст. 161.
2. Закони України „Про приватизацію державного майна” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.